

**ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕМНОЇ НОРМИ
В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД ПРЕСКРИПЦІЇ
В БІЛОРУСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНИХ МОВАХ
У ПЕРШІЙ ПОЛ. XX СТ.**

ОЛЕКСАНДР СКОПНЕНКО

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, Київ — Україна
skopnenko@ua.fm; ORCID: 0000-0002-6814-5041

**CECHY NORMY FRAZEOLÓGICZNEJ
W POZĄTKOWYM OKRESIE PRESKRYPCJI
W BIAŁORUSKIM I UKRAIŃSKIM JĘZYKU LITERACKIM
W PIERWSZEJ POŁOWIE XX WIEKU**

OLEKSANDR SKOPNENKO

Instytut Lingwistyki imienia Oлександра Potebni, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy,
Kijów — Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule opisano specyfikę formowania się norm frazeologicznych nowego białoruskiego i nowego ukraińskiego języka literackiego w pierwszej połowie XX wieku na materiale największych słowników tych idiomów. Większość norm literackich wymienionych w tym okresie przechodziła etap aktywnej kodyfikacji, a frazeologiczne normy literackie języka ukraińskiego i białoruskiego dopiero zaczynały się formować. Aktualność badań opiera się na fakcie, że dotychczas nie przeprowadzono analizy porównawczej procesów rozwoju norm frazeologicznych w białoruskim i ukraińskim języku literackim. Zadaniem artykułu jest wykazanie cech tworzenia się białoruskich i ukraińskich norm frazeologicznych w pierwszej połowie XX wieku. Ustalono, że w słownikach języka ukraińskiego frazeologia została opisana i zaprezentowana pełniej i dokładniej niż w kodeksach białoruskich. Słowniki języka białoruskiego i ukraińskiego, które zostały wydane po reformach językowych w 1933 r., zawężyły zakres norm frazeologicznych badanych idiomów.

Słowa kluczowe: język ukraiński, język białoruski, norma literacka, normalizacja, kodyfikacja, frazeologia, słownik, preskrypcja

FEATURES OF THE PHRASE NORM IN THE INITIAL PERIOD OF PRESCRIPTION IN THE BELARUSSIAN AND UKRAINIAN LITERARY LANGUAGES IN THE FIRST HALF OF 20TH CENTURIES

OLEKSANDR SKOPNENKO

O. O. Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv — Ukraine

ABSTRACT. The article sets out to describe the specificity of formation of phraseological norms of the Belarussian and Ukrainian literary languages in the first half of the 20th century and presents the case study of the most representative dictionaries of idioms. The majority of the literary norms of the languages analysed (lexical, grammatical, accentological) in this period passed the stage of active codification, and phraseological Belarussian and Ukrainian literary norms only began their formation. The topicality of the research is accounted for by the lack of the comparative analysis of the processes of the development of phraseological norms in the Belarussian and Ukrainian literary languages. The article aims to demonstrate the specificity of formation of the Belarussian and Ukrainian phraseological norms in the first half of the 20th century. It has been proved that in the dictionaries of the Ukrainian language the phraseology was described and represented more fully and thoroughly than in Belarussian codes. Dictionaries of the Belarussian and Ukrainian languages, published after the language reforms of 1933, narrowed the scope of phraseological norms of the idioms analysed.

Key words: Ukrainian language, Belarussian language, literary norm, normalization, codification, phraseology, dictionary, prescript

Літературна мова не народжується одномоментно, немов Афіна Паллада з голови Зевса. Перефразовуємо Ю. Шевельова, який зауважував: „Не можна сказати, *скільки* інноваційних відмінностей треба, щоб можна стало говорити, що факт постановня нової мови справді стався. Не можна також визначити *дату* постановня «нової» мови” (виділення курсивом автор. — О. С.) [Шевельов 1994: 7]. На сучасному етапі розвитку лінгвістики можемо тільки говорити про приблизні часові параметри початку закріплення конкретних виражальних засобів нових білоруської та української літературних мов. Ні в білоруському, ні в українському мовознавстві поки що не напрацьована потрібна база матеріалів (авторських словників, конкордансів, корпусів та ін.) з *першим* фіксуванням певної одиниці. І якщо зважити на те, що білоруська писемність у ХІХ ст. розвивалася з великими перервами (можливо, ще не всі тексти досі опубліковані й опрацьовані з лінгвістичного погляду), а взаємовплив текстів був мінімальним, то це завдання поки що взагалі нездійсненне. Не можна ще говорити й про можливість запровадити (започаткувати) перше фіксування більшості лексичних і фразеологічних одиниць

у межах традиції нової української літературної мови, оскільки здобутки цього ідіому лексикографічно й фразеографічно описані тільки частково. Визначальним кроком у розв'язанні зазначеної проблеми став випущений у світ 2017 р. *Український лексикон кінця XVIII – початку XXI ст.*, проте в цій праці подано тільки лексичні матеріали з 15 найвідоміших словників української мови, фразеологію ж у ньому не репрезентовано. Крім того, перше фіксування одиниці ще не свідчить про те, що вона закріпилася в літературній мові й беззаперечно відповідає її нормам. Важливе значення має джерело фіксування одиниці (тексти певного визначного письменника, великі загальнономовні словники, граматики, орфографічні кодекси, авторитетні періодичні видання та ін.) і його здатність впливати на подальше формування традиції літературної мови.

У лінгвістиці поступово утвердилася думка, що функціональні сфери мови розвиваються нерівномірно, це створило підстави для розуміння мовних змін як складного механізму, відмови від уявлення про лінійний характер розвитку літературної мови [див.: Schank 1984: 766]. Історичні перетворення почали розглядати не в ролі єдиного, цілісного процесу, а як зміни, що „розпадаються на низку часткових перетворень, кожне з яких має певну специфіку, що залежить від тих комунікативних сфер, у яких використовують мову” [Семенюк 2006: 37]. Н. Семенюк обстоює думку, що особливе значення має диференційний розгляд історико-лінгвальних процесів для вивчення текстів, що містять естетичний компонент, тобто передусім для мови художньої літератури різних епох [Семенюк 2006: 37]. Проте таку нерівномірність розвитку можна виявити не тільки у “функціональних сферах мови” (функційних стилях літературної мови), а й в одиницях іншого характеру — окремих мовних підсистемах або й у менших таксонімічних одиницях (групах лексичних або фразеологічних одиниць). Нелінійність розвитку літературної мови особливо помітна на прикладі встановлення фраземної норми в нових білоруській та українській літературних мовах, адже прескрипція цього різновиду норми опинилася поза увагою кодифікаторів обох ідіом, закріплення лексичної, морфологічної й граматичної норм потребувало найбільше сил. Напр., С. Некрашевич у своїй доповіді 1925 р. *До питання про укладання словника живої білоруської мови* взагалі не розглядав проблематики фразеологічного опису, зосереджуючись на лексичних, морфологічних, акцентуаційних і т. ін. питаннях [Некрашэвіч 2004]. Ця праця, знакова для лінгвістичної білорусистики, власне й започатковувала процес розроблення інструкцій з укладання першого білоруського тлумачного словника. Білоруські та українські фразеографічні кодекси радянського часу не залучали до опису матеріалів, які не відповідали критеріям панівної ідеології, що додатково обмежувала арсенал формування фраземної норми. Проте такий підхід здебільшого функціював після мовних реформ 1933 р. у білоруській та українській ідіомах.

На думку І. Лепешева, *фразеологічну норму* треба розуміти як „традиційне, однотипне й рівноцінне вживання фразеологізмів, прийняте в певний період мовним колективом і усвідомлене ним як правильне й зразкове” [Лепешаў 1998: 234] (переклад автор. — О. С.). Таку дефініцію доречно застосовувати щодо літературної мови, що давно кодифікувала свої фразеологічні параметри. Проте наведене визначення недоцільно використовувати не тільки стосовно початкового періоду формування літературної мови, а й до ідіом, яким властиві розхитування й відхилення від фраземної норми, що зумовлено особливим типом формування фразеологічного фонду. Конфігурація фраземної норми залежить і від особливостей *узусу* — сукупності варіантів фразеологізмів у національній мові загалом (літературній, народнорозмовній, діалектній, просторічній та ін.), і від його здатності впливати на літературну мову, і від стану фразеографії — підсумкового етапу закріплення фраземної норми. Наголосимо, що окремі фразеологічні кодекси білоруської та української мов з’явилися тільки в 60-х рр. ХХ ст., а до того часу фразеологію здебільшого кодифікували в перекладних словниках і фольклористичних виданнях, що містили паремії та фразеологізми як нерозрізнований матеріал. М. Данилович зауважує, що створення словників регіональної фразеології стало „можливе тому, що на цей час (припускаємо, що йдеться про 80-і рр. ХХ ст. — О. С.) уже була ґрунтовно розроблена теорія загальної та білоруської літературної фразеології, і це дало можливість, орієнтуючись на кодифіковану норму, відрізнити й розмежовувати діалектні та літературні факти” [Данилович 2007: 35] (переклад автор. — О. С.). Утім навряд чи можна вважати, що в зазначений період і навіть пізніше (про першу пол. ХХ ст. в цьому контексті не варто й говорити) авторитет фраземної кодифікованої норми в білоруській мові був насправді незаперечний. І. Лепешев зауважував: „Безпосередній стосунок до правильності мовлення має питання про правомірність існування й використання того чи того фразеологізму в літературній мові. Це питання сьогодні надзвичайно актуальне, бо останніми роками окремі «новатори» доволі активно виступають у друку з мовними поправками різноманітного характеру, відкидають численні вислови, слова, синтаксичні конструкції, які міцно прижилися в мовленні, закріпилися мовленнєвою практикою, стали звичними, усвідомлюються як правильні, нормативні. А почалося це, напевно, чи не з перекладного довідника Д. Санька «Малий російсько-білоруський словник прислів’їв, приказок і фразем» (1991)” [Лепешаў 2007: 92] (переклад автор. — О. С.).

Як відомо, у різні періоди розвитку мовознавства, зокрема фразеології, зміст терміна *фразеологія* розуміють неоднаково. На жаль, обсяг статті не дає змоги детальніше зупинитися на еволюції дефініції цього терміна в білоруській та українській лінгвістиці, проте, як засвідчує матеріал видань, ще навіть на поч. 60-х рр. ХХ ст. у складі фразеології розглядали одиниці *белы грыб, сляпая кішка, грудная жаба, кулямётнае гняздо, Сярэдняя Азія, Вярхоўны*

Совет, раённы выканаўчы камітэт [див.: Гурскі, Булахаў, Марчанка 1961: 61] і т. ін., що, поза сумнівом, не є фразеологізмами в сучасному розумінні (заради справедливості зауважмо, що такі “рудиментарні” підходи до розуміння поняття “фразеологія” й досі трапляються в деяких білоруських та українських університетських підручниках). Розглядаючи фраземіку білоруської та української мов як об’єкт цього дослідження, автор користувався усталеними на поч. ХХІ ст. дефініціями, прийнятими в академічних фразеологічних школах Білорусі й України, відповідно до яких *фразеологізм* — „це стійка, відтворювана, не менш як двокомпонентна мовна одиниця, що поєднується зі словами вільного вживання й має цілісне значення, не дорівнює сумі значень її компонентів (коли їх розглядати на рівні слів)” [Лепешаў 1998: 5] (переклад автор. — О. С.).

В. Чабаненко зауважував, що через низку причин установити межі фраземної норми української мови дуже складно [Чабаненко 1993: 152]. Таке зауваження можна застосувати й щодо фраземної норми сучасної білоруської мови, адже процес формування її фраземного фонду відбувався в умовах білорусько-польської та білорусько-російської диглосії, коли білоруська ідіома перебувала в підпорядкованому становищі в диглосній парі. Соціолінгвістичний статус білоруської мови обмежував можливість прескриптивно охопити власну писемну й народнорозмовну традиції функціонування цієї ідіоми, що, крім усього іншого, опосередковано сприяло зростанню впливу російської мови впродовж усього ХХ ст.

Яскравим прикладом обмеженості джерел фразеологічного фонду білоруської мови може бути структура національного літературного канону ХХ ст., з якого твори деяких видатних письменників були вилучені цілком. Виникають певні труднощі й з розумінням традиційного, однотипного вживання фразеологізмів. По-перше, постає питання, яка традиція є панівною під час визначення традиційності, адже традицій може бути декілька, при тому вони можуть між собою конкурувати (напр., дореформена та пореформена). По-друге, однотипність можна встановити тільки тоді, коли інваріант легко вичленований серед матеріалу, а щодо фраземіки в багатьох випадках це досить складно зробити, оскільки варіантність — одна з характерних особливостей розглядуваної мовної підсистеми. Часом це стає причиною дискусій між фразеологами, які не завжди однаково підходять до встановлення параметрів фраземного інваріанта. Отже, категорія варіантності фразем стає додатковою перешкодою в установленні фраземної норми білоруської та української літературних мов.

„До поняття фразеологічної норми, — наполягає І. Лепешев, — належать правильність вибору фразеологізму, оптимальність його застосування зі збереженням властивих йому особливостей” [Лепешаў 1998: 234] (переклад автор. — О. С.). І цей постулат беззастережно можна використовувати тільки

стосовно літературної мови, що пройшла вже початковий період, за параметрами якої вдається стилістично диференціювати фраземний матеріал, відстежити сполучуваність і варіантність фразеологічних одиниць (далі — ФО). Стилiстично диференціювати літературну мову можливо тоді, коли існують вагомi критеріи розмежування функціональних стилів, чого практично не спостерігаємо в початковий період її формування. Висловлені зауваження не створюють підстави для розуміння, що на початковому етапі формування літературної мови загалом не можна встановити вияв фраземної норми, а засвідчують, що елементи цієї норми будуть мати різну “міцність”, яку потрібно визначати за двома критеріями — фразеографічним і частотним. Застосування другого критерію на сучасному етапі лінгвістичних досліджень є досить проблематичним, оскільки поки що немає відповідного корпусу, спираючись на який можна було б установити частотність уживання певної ФО, а відповідно, й розвідок, що подавали б частотні параметри білоруської та української фраземіки розглядуваного часового зрізу. Фразеографічний критерій — надійний і перспективний, оскільки дає змогу не тільки визначити кількісні параметри фраземної норми в синхронії, а й відстежити розвиток розуміння цієї норми крізь призму фразеографічного опису, що передає кодифікаторський світогляд.

Прескриптивні методи в білоруському словникарстві варто вивчати, починаючи з другого етапу існування національної лексикографії, що став першим (початковим) періодом кодифікування білоруської мови (1918–1933). Саме словники цього періоду переконливо показують особливості формування фраземної норми білоруської літературної мови. Нормотворення впродовж XIX ст. — 1918 р. (цей період збігається з першим етапом білоруської лексикографії) тільки зароджувало кодифікацію, було її провісником. Третій (малопродуктивний) етап в українській і білоруській лексикографії почався після 1933 р. і тривав до к. 50-х рр. XX ст. Українське видання *Словарь української мови* за ред. Б. Грінченка (1907–1909) започаткувало новітню українську лексикографію, стало першим виданням, у якому використані ґрунтовні прескриптивні методи, що істотно вплинули на лексичну й орфографічну норми нової української літературної мови, хоч і не були зазначені в передмові до видання. Словник за ред. Б. Грінченка зберігав статус авторитетного до 20-х рр. XX ст., коли з’явилися інші українські лексикографічні кодекси. Це видання поєднувало одиниці різних філологічних словників: етимологічного, перекладного, тлумачного, енциклопедичного, пареміологічного. „Крім цього, фіксація надзвичайно великої кількості ФО дає право називати його ще й фразеологічним” [Самойлович, Кульчицька 2004: 246]. Звісно, з урахуванням сучасних напрацювань фразеографії не всі фразеологічні дефініції цього словника можна прийняти, існують застереження щодо структури статей і принципів добору реєстрових одиниць, проте, поза сумнівом, саме цей слов-

ник став першим фразеографічним кодексом нової української літературної мови в ХХ ст. Тому, на нашу думку, коректно порівнювати прескриптивні принципи білоруських і українських словників означеного періоду та Грінченкового словника.

Словник білоруської мови І. Носовича (1870), незважаючи на свою видатну роль в історії білоруської лексикографії та мовознавства, не відіграв ролі кодифікаційного кодексу, а лишився першим виданням, що заклало основи створення моделі такого типу словника. Упродовж першої чверті ХХ ст. словник І. Носовича був авторитетним джерелом, з якого запозичували лексичні й фразеологічні одиниці укладачі інших словників білоруської мови. Опосередкований вплив на формування принципів кодифікування зумовлений низкою чинників суспільно-історичного характеру, що внеможливіювали розвиток білоруських принципів кодифікування на території Російської імперії. Відомо, що білоруська літературна мова розвивалася на іншій графіко-орфографічній основі, ніж була укладена праця І. Носовича. Тому для порівняння словник І. Носовича автор цієї статті не використовував. Мовні реформи, проведені в білоруській та українській мовах майже одночасно в 1933 р., підірвали авторитет і Грінченкового словника, і *Словника білоруської мови* І. Носовича, і всієї білоруської та української лексикографії, що розвивалася доти. Усі згадані видання потрапили під урядову заборону й не могли активно використовуватися в кодифікаційній практиці.

Тільки на поч. 90-х рр. ХХ ст. усі ці словники стали доступними для наукового аналізу в Білорусі та Україні. Згадані видання по-різному вплинули на створення сучасних білоруських та українських лексикографічних і фразеографічних праць. У нинішній Україні перевидання словників 20–30-х рр. ХХ ст. стало досить звичним явищем. До сучасних українських лексикографічних праць увійшли не всі одиниці зі словників того періоду, але деякі їхні елементи все ж закріплюються в сучасних кодексах як синонімні одиниці. Це спостереження здебільшого стосується лексики, щодо рецепції дореформеної фразеології в наш час ще потрібно проаналізувати відповідний матеріал.

Отже, для розв'язання поставленого завдання слід використати фразеологічні *матеріали* з білоруських та українських словників 20–30-х рр. ХХ ст. та зі словника за редакцією Б. Грінченка. Метою таких пошуків буде опис специфіки фраземної норми розглядуваних ідіом у першій пол. ХХ ст.

У білоруському словникарстві першої третини ХХ ст. переважали перекладні видання, найпомітніші серед них: *Російсько-білоруський словник* Г. Горецького та М. Горецького (1918), *Невеличкий білорусько-московський словник* М. Горецького (1919), *Практичний російсько-білоруський словник* М. Байкова та М. Горецького (1924), *Білорусько-польсько-російсько-латинський ботанічний словник* З. Верас (1924), *Білорусько-російський словник* (1925) і *Російсько-білоруський словник* (1928) М. Байкова та С. Некрашевича.

Характеризуючи тогочасне білоруське словникарство, І. Короткевич зауважувала: „Принцип використання в словотворчості можливостей білоруської мови, формування словника на основі власне білоруського ґрунту в 1920-і рр. був життєво потрібним і був одним з визначальних чинників політики національно-культурного відродження” [Короткевич 2018: 28] (перекл. автор. — О.С.). Уперше в ХХ ст. як літературна ідіома білоруська мова була лексикографічно опрацьована в семимовному словнику, що вийшов у світ при Головному командуванні німецької армії на Сході 1918 р. (*Sieben-Sprachen Wörterbuch: Deutsch, Polnisch, Russisch, Weißruthenisch, Litauisch, Lettisch, Jiddisch*, відомий в історії лексикографії також як *Лексикон беларускай мовы ў нямецкай апрацоўцы* (укр. *Лексикон білоруської мови в німецькому опрацюванні*) [Байкоу 1921: 10; Крамко, Юрєвіч, Яновіч 1968: 194], або *Семимовний словник* [Шакун 1995: 182; Цыхун 2000: 3]). Проте в зазначеному виданні фразеологічний матеріал не був поданий і описаний, через що кодекс і не вплинув на становлення фраземної норми нової білоруської літературної мови. Найповнішим кодексом тогочасної білоруської літературної мови став *Російсько-білоруський словник* М. Байкова та С. Некрашевича (1928), що „особливо вплинув на лексикографічні праці пізнішого часу” [Крамко, Юрєвіч, Яновіч 1968: 211]. Серед названих білоруських словників саме в цьому виданні зафіксовано значну кількість ФО, що дає змогу розглядати *Російсько-білоруський словник* М. Байкова та С. Некрашевича як найповніший фразеологічний кодекс дореформеної білоруської літературної мови. Пореформену фразеологічну норму білоруської літературної мови подано в *Російсько-білоруському словнику* за ред. А. Александровича (1937). Для порівняння було дібрано український фразеологічний матеріал зі згаданого *Словаря української мови* за ред. Б. Грінченка, а також із *Російсько-українського словника* за ред. А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933) і пореформеного *Російсько-українського словника* за ред. П. Мустяци (1937). *Російсько-український словник* за ред. А. Кримського та С. Єфремова став не лише найбільшим перекладним словником в історії національної лексикографії першої пол. ХХ ст., а й кодексом української термінології, фраземіки, що встановлював широкі синонімічні ряди лексики. І якщо після реформи 1933 р. значна частина термінів, поданих у цьому виданні, лишилася поза стандартом української мови, то фраземіка й загальнономовна лексика, зафіксована в словникові, здебільшого були кодифіковані в наступних лексикографічних працях. У *Російсько-білоруському словнику* А. Александровича (1937) та *Російсько-українському словнику* за ред. П. Мустяци (1937) деякі звороти, наявні в дореформених кодексах, відсутні, що свідчить про звуження фраземної норми в пореформених стандартах обох ідіом.

Формування фраземної норми білоруської та української літературних мов у першій пол. ХХ ст. тільки починалося, проте в українських кодексах, реєстри яких були численними, фраземіку описано краще. Наскільки вдалося

відновити кодифікування елементів фраземної норми обох мов пізнішого часу, що кодифіковані у 20–30-х рр. ХХ ст., ще потрібно досліджувати, проте на цьому етапі вивчення вже маємо певні підстави для твердження, що українська фраземна норма к. ХХ — поч. ХХІ ст. увібрала більшу кількість здобутків кодифікування першої пол. ХХ ст., ніж білоруська.

Список використаної літератури

- Байкоў М., *Лексыкон беларускай мовы ў нямецкай апрацоўцы*, [у:] „Весьнік Народнага Комісарыята Асьветы С.Р.Р.Б”, 1921, № 1, с. 10–12.
- Гурскі М. І., Булахаў М. Г., Марчанка М. Ц., *Беларуская мова: Лексікалогія, фанетыка і марфалогія*, Мінск: Дзяржаўнае вучэбна-педагаг. выд-ва Міністэрства асветы БССР, 1961, ч. І.
- Данилович Н. А., *Развитие фразеологии в Беларуси*, [в:] *К 60-летию профессора А. В. Жукова*, юб. сб. научн. тр., отв. ред. В. И. Макаров, Великий Новгород: НовГУ, 2007, с. 34–40.
- Караткевіч І. І., *Сацыяльныя аспекты моўнай сітуацыі 1920-х гг.*, [у:] *Беларуская лексіка і граматыка: моўная стыхія і моўная норма*, І. І. Караткевіч, С. А. Важнік, В. І. Уласевіч, В. І. Караткевіч, Кіеў: Ліра-К, 2018.
- Крамко І. І., Юрэвіч А. К., Яновіч А. І., *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы*, у 2 томах, Мінск: Навука і тэхніка, 1968, т. 2.
- Лепешаў І. Я., *Культура маўлення*, Гродна: ГрДУ, 2007.
- Лепешаў І. Я., *Фразеалогія сучаснай беларускай мовы*, Мінск: Вышэйшая школа, 1998.
- Некрашэвіч С. М., *Да пытання аб укладанні слоўніка жывой беларускай мовы*, [у:] *Выбр. навук. пр. акад. С. М. Некрашэвіча, да 120-годдзя з дня нарадж.*, навук. рэд. А. І. Падлужны, Мінск: Беларуская навука, 2004, с. 48–79.
- Самойлович Л. В., Кульчицька С. А., *Особенности толмачения значений фразеологизмов у “Словари украинської мови” Бориса Грінченка*, [в:] „Культура народів Причорномор’я”, 2004, № 49, т. 1, с. 246–248.
- Семенов Н. Н., *Эстетический канон и некоторые языковые характеристики немецкого прозаического романа XIII–XV вв.*, [в:] *Языковая норма и эстетический канон*, отв. ред. В. Я. Порхомовский, Н. Н. Семенов, Москва: Языки славянских культур, 2006, с. 37–53.
- Цыхун Г., *Беларуская тэрміналогія ў тэрміналагічных слоўніках (1918–1998)*, [у:] *Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918–1998 гг.*, бібліяграф. дав., Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000, с. 3–8.
- Чабаненко В. А., *Стилiстика експресивних засобiв української мови*, у 3 ч., Запорiжжя: Вид-во ЗДУ, 1993.
- Шакун Л. М., *Гісторыя беларускага мовазнаўства*, Мінск: Універсітэцкае, 1995.
- Шевельов Ю., *Чому общерусский язык, а не вiбчоруська мова? З проблем схiднослов’янської глотогонiї: двi статтi про постання української мови*, Кiїв: Вид. дiм „KM Akademia”, 1994.

Schank G., *Ansätze zu einer Theorie des Sprachwandels auf der Grundlage von Textsorten*, [in:] *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*, hrsg. Von W. Besch, O. Reichmann, St. Sonderegger, Berlin-New York 1984, 1 Handbuch, s. 761–768.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

- Bajkow M., *Leksykon belaruskaj movy w njameckaj apracowcy [Lexicon of the Belarusian Language in the German Processing]*, [u:] „Ves"nik Narodnaga Komisaryjata As"vety S.R.R.B”, 1921, № 1, s. 10–12.
- Gurski M. I., Bulahaw M. G., Marchanka M. C., *Belaruskaja mova: Leksikalogija, fanetyka i marfalogija [Belarusian Language: Lexicology, Phonetics and Morphology]*, Minsk: Dzjarzhawnae vuchjebna-pedagog. vyd-va Ministjerstva asvety BSSR, 1961, ch. I.
- Danilovich N. A., *Razvitie frazeografii v Belarusi [The Development of Phraseography in Belarus]*, [v:] *K 60-letiju professora A. V. Zhukova*, yub. sb. nauchn. tr., otv. red. V. I. Makarov, Velikij Novgorod: NovGU, 2007, s. 34–40.
- Karatkevich I. I., *Sacyjal"nyja aspekty mownaj situacyi 1920 h gg. [Social Aspects of the Language Situation 1920 s.]*, [u:] *Belaruskaja leksika i gramatyka: mownaja styhija i mownaja norma*, I. I. Karatkevich, S. A. Vazhnik, V. I. Ulasevich, V. I. Karatkevich, Kiew: Lira-K, 2018.
- Kramko I. I., Jurjevich A. K., Janovich A. I., *Gistoryja belaruskaj litaraturnaj movy [History of Belarusian Literary Language]*, u 2 tomah, Minsk: Navuka i tjehnika, 1968, t. 2.
- Lepeshaw I. Ja., *Kul"tura mawlennja [Speech Culture]*, Grodna: GrDU, 2007.
- Lepeshaw I. Ja., *Frazealogija suchasnaj belaruskaj movy [Phraseology of Modern Belarusian Language]*, Minsk: Vyshhejšhaja shkola, 1998.
- Nekrashjevich S. M., *Da pytannja ab układanni slownika zhyvoj belaruskaj movy [To a Question about Investing Dictionary Belarusian Language Live]*, [u:] *Vybr. navuk. pr. akad. S. M. Nekrashjevicha, da 120-goddzja z dnja narodzh.*, navuk. rjed. A. I. Padluzhny, Minsk: Belaruskaja navuka, 2004, s. 48–79.
- Samoilovych L. V., Kulchytska S. A., *Osoblyvosti tlumachennia znachen frazeolohizmiv u "Slovari ukrainskoi movy" Borysa Hrinchenka [Features of the Interpretation of the Meanings of Phraseology in Borys Hrinchenko's Dictionary of the Ukrainian Language]*, [v:] „Kultura narodov Prychernomorja”, 2004, № 49, t. 1, s. 246–248.
- Semenyuk N. N., *E'stetcheskij kanon i nekotorye yazykovye xarakteristiki nemetskogo prozaicheskogo romana XIII–XV vv. [Aesthetic Canon and Some Linguistic Characteristics of the German Prose Novel of the XIII–XV Centuries]*, [v:] *Yazykovaya norma i e'stetcheskij kanon*, otv. red. V. Ya. Porxomovskij, N. N. Semenyuk, Moskva: Yazyki slavyanskix kul'tur, 2006, s. 37–53.
- Cyhan G., *Belaruskaja tjerminalogija w tjerminalagichnyh slownikah (1918–1998) [Belarusian Terminology in Terminological Dictionaries (1918–1998)]*, [u:] *Tjerminalagichnyja slowniki (asobnyja vydanni) 1918–1998 gg.*, biblijagraf. dav., Minsk: Belaruskij knigazbor, 2000, s. 3–8.

- Chabanenko V. A., *Stylistyka ekspresywnykh zasobiv ukrainskoi movy [Stylistics of Expressive Means of the Ukrainian Language]*, navch. posib., u 3 ch., Zaporizhzhia: Vyd-vo ZDU, 2013.
- Shakun L. M., *Gistoryja belaruskaga movaznavstva [History of the Belarusian Linguistics]*, Minsk: Universitjeckae, 1995.
- Shevelov Yu., *Chomu obshcherusskyi yazyk, a ne vibchoruska mova? Z problem skhidnoslovianskoi hlotohonii: dvi statti pro postannia ukrainskoi movy [Why is the Common Russian Language, and not the Vibchoruska Language? From the Problems of Eastern Slavic Origin: Two Articles on the Origin of the Ukrainian Language]*, Kyiv: Vyd. dim „KM Akademia”, 1994.
- Schank G., *Ansätze zu einer Theorie des Sprachwandels auf der Grundlage von Textsorten [Approaches to a Theory of Language Change Based on Text Types]*, [in:] *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*, hrsg. von W. Besch, O. Reichmann, St. Sonderegger, Berlin, New York 1984, 1 Handbuch, s. 761–768.